

САЯСИ МӘДЕНИЕТ ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ-КОНЦЕПТУАЛДЫҚ АСПЕКТІСІ

¹А.Б. Әлішеров, ²Ж.М.Төлен

АҢДАТПА

Саяси мәдениет қоғамның саяси жүйесін талдауда маңызды орын алады, өйткені ол саяси өзара әрекеттесуге әсер ететін негізгі құндылықтарды, нормалар мен сенімдерді көрсетеді. Бұл зерттеу саяси мәдениеттің тұжырымдамасын оның теориялық және концептуалдық аспектілеріне сүйене отырып қарастырады. Саяси ғылымда ғалымдардың жасаған зерттеу жұмыстары негізінде ұсынылған “саяси мәдениет” теориясына түсіндірмелер беріледі. Саяси мәдениеттің қазіргі концепцияларын анықтау үшін шетелдік ғалымдардың еңбектеріне талдау жасалды. Саяси мәдениеттің қалыптасуы мен динамикасын терең түсіну үшін мәдени, құрылымдық-функционалдық және идеологиялық негізгі теориялық тәсілдер зерттеледі. Саяси мәдениеттің саяси жүйенің институционалдық аспектілеріне әсері, сондай-ақ оның саяси билікті заңдастырудағы және азаматтарды әлеуметтендірудегі рөлі талданады. Жұмыс барысында саяси мәдениеттің қазіргі тұжырымдамаларына концептуалдық талдау жүргізу үшін жалпы ғылыми және арнайы әдістер, сонымен қатар жүйелік-құрылымдық және ретроспективті талдау, салыстырмалы және сараптамалық жалпылау әдістері қолданылады. Саяси мәдениеттің қазіргі концепциясын жіті талдаудың үлгісі ұсынылып, сол бойынша зерттеледі. Сонымен қатар, басқаруды оңтайландыру және әлеуметтік тұрақтылық пен үйлесімділікке қол жеткізу үшін саяси мәдениетті зерттеудің маңыздылығы атап өтіледі.

Түйін сөздер: саяси мәдениет, құндылықтар, тұжырымдама, теориялық аспект, әлеуметтену, талдау.

¹Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы, Қазақстан

²Тұран университеті, Алматы, Қазақстан

Автор-корреспондент:
Әлішеров А.Б.,
alisherovva@gmail.com

Мақаланың сілтемесі:
Әлішеров А.Б.,
Төлен Ж.М. Саяси мәдениет ұғымы және оның теориялық-концептуалдық аспектісі // Адам әлемі. – 2024. – №3 (101). – Б. 102-112.

Понятие политической культуры и ее теоретико-концептуальный аспект

Аннотация. Политическая культура занимает важное место в анализе политической системы общества, поскольку отражает основные ценности, нормы и убеждения, влияющие на политическое взаимодействие. Это исследование рассматривает концепцию политической культуры на основе ее теоретических и концептуальных аспектов. В политической науке дается объяснение теории “политической культуры”, представленной на основе исследовательской работы ученых. Для определения современных концепций политической культуры проводится обзор работ зарубежных ученых. Для более глубокого понимания формирования и динамики политической культуры изучаются основные теоретические подходы: культурный, структурно-функциональный и идеологический. Анализируется влияние политической культуры на институциональные аспекты политической системы, а также ее роль в легализации политической власти и социализации граждан. В процессе работы для проведения теоретического анализа, а также концептуального анализа современных концепций политической культуры используются общенаучные и специальные методы, а также системно-структурный и ретроспективный анализ, методы сравнительного и экспертного обобщения. Предложена и изучена модель тщательного анализа современной концепции политической культуры. Кроме того, подчеркивается важность изучения политической культуры для оптимизации управления и достижения социальной стабильности и гармонии.

Ключевые слова: политическая культура, ценности, концепция, теоретический аспект, социализация, анализ.

The Concept of Political Culture and its Theoretical and Conceptual Aspect

Abstract. Political culture occupies an important place in the analysis of the political system of society, since it reflects the basic values, norms and beliefs that influence political interaction. This study examines the concept of political culture based on its theoretical and conceptual aspects. In political science, an explanation of the theory of "political culture" is given, presented on the basis of the research work of scientists. To define modern concepts of political culture, a review of the works of foreign scientists is conducted. For a deeper understanding of the formation and dynamics of political culture, the main theoretical approaches are studied: cultural, structural-functional and ideological. The article analyzes the influence of political culture on the institutional aspects of the political system, as well as its role in the legalization of political power and the socialization of citizens. In the process of work, general scientific and special methods, as well as system-structural and retrospective analysis, methods of comparative and expert generalization are used to conduct theoretical analysis, as well as conceptual analysis of modern concepts of political culture. A model of a thorough analysis of the modern concept of political culture is proposed and studied. In addition, the importance of studying political culture is emphasized in order to optimize governance and achieve social stability and harmony.

Key words: Political Culture, Values, Concept, Theoretical Aspect, Socialization, Analysis.

Kіpіcne

Саяси мәдениет – бұл белгілі бір қоғамға немесе әлеуметтік топқа тән саяси идеялардың, құндылық бағдарларының, көзқарастарының және саяси мінез-құлқының қалыптасқан үлгілерінің жиынтығы. Бұл саяси дәстүрлерді, саяси сананы, саяси мінез-құлықты қамтитын құндылық-нормативтік жүйе. Қысқаша саяси мәдениетті саяси сана мен мінез-құлық стереотиптерінің жиынтығы ретінде анықтауға болады.

Саяси мәдениет негізінен екі факторға байланысты: саяси институттар мен процестер және жалпы мәдениеттің жағдайы. Саяси мәдениеттің мәні – қоғамның саяси өмірі субъектілерінің саяси білімдерінің, жеке ұстанымдарының, бағдарларының, құндылықтары мен әрекеттерінің жиынтығы. Біздің дәуіріміз-дегі саяси мәдениет – қазіргі өркениеттің, саяси білімнің, саяси сананың байлығын игерудің нәтижесі. Бұл қоғамның рухани өмірінің маңызды құрамдас бөлігі, саяси сана мен саяси мінез-құлықта көрініс табады [1]. Саяси мәдениетті тек құндылық-нормативтік жүйе ретінде түсіну, саяси мәдениеттің іс-әрекеттік және институционалдық компоненттерін жою іс жүзінде оны саяси санамен сәйкестендіруге әкеледі.

Саяси мәдениетке тән белгілер ретінде төмендегілерді атап өтуге болады:

1) қоғамның табиғи-тарихи дамуының өнімі, ұжымдық саяси шығармашылықтың нәтижесі болып табылады; 2) саяси процесс элементтері арасындағы тұрақты, қайталанатын байланыстарды бекітеді, саяси тәжірибенің тұрақты

жақтарын бекітеді; 3) нақты елдің саяси өміріне еніп, жан-жақты сипатқа ие болады; 4) саяси саланың тұтастығы мен интеграциялануын қамтамасыз етеді; 5) саяси әдістермен үйлестіреді жалпы қоғамның өмірі әртүрлі әлеуметтік топтардың, таптардың, мемлекет пен тұлғаның мүдделерін біріктіреді; 6) белгілі бір мінез-құлық үлгілерін, билік пен азаматтардың өзара қарым-қатынас нормаларын ұсынады; 7) халықтың негізгі бөлігінің сы мен саяси мінез-құлқын сипаттайды.

Әдіснама

Бұл мақаланы жазу кезінде теориялық және концептуалдық талдау жүргізу үшін жалпы ғылыми және арнайы әдістердің кең спектрі қолданылды. Саяси мәдениеттің қазіргі концепцияларын анықтау үшін шетелдік ғалымдардың еңбектеріне шолу жасау жасай отырып, модернизм, постмодернизм дәуірінің келуімен қатар концепциялардың да жаңарғандығын байқауға болады. Теориялық негізді құру үшін ғылыми жұмыстар, мақалалар мен кітаптарға шолу жасалды. Мысалы, Кристиан Вельцель [2] өз кезегінде, саяси мәдениет концепциясы адаммен байланысты саяси жүйенің элементтерімен бірдей деп қарастыру тенденциясына сәйкес «саяси мәдениет – бұл институттар, құндылықтар, дискурстар, мінез-құлық үлгілері және билік туралы идеялар жүйесі» деп атайды. Орыс ғалымы Н.Л. Подвойскаяның «Қазіргі американдық элиталардың саяси мәдениеті мен психикалық ерекшеліктері» [3] атты ғылыми еңбегінде саяси мәдениет

концепциясының шығу тарихына шолу жасай келе, оны толықтырады. Сондай-ақ, қазіргі таңда Америка саяси элитасының саяси мәдениеті теорияда баяндалғаннан әлдеқайда ерекшелетінін атап өткен. Әзірбайжан зерттеушісі С.М. Эфендиева өзінің «Саяси мәдениет мәдени өмірдің нақты құрамдас бөлігі ретінде» [4] атты ғылыми мақаласында саяси мәдениеттің әртүрлі құрамдас бөліктерін қарастырады. Бұл өз кезегінде саяси мәдениет ұғымын күрделі фактор ретінде түсіну үшін өте құнды болып табылады. Сонымен қатар, жұмыс барысында жүйелік-құрылымдық және ретроспективті талдау, салыстырмалы және сараптамалық жалпылау әдістері қолданылды.

Саяси мәдениеттің теориялық-концептуалдық негіздемесі

Саяси мәдениет - қазіргі саяси білімдегі ең күрделі және көпфункционалды тұжырымдамалардың бірі. Саяси мәдениеттің мазмұнын анықтау үшін оның құрылымы туралы нақты түсінік маңызды. Саяси мәдениеттің элементтері ретінде - саяси идеялар, саяси бағдарлар, саяси құндылықтар, саяси көзқарастар; субъектінің саяси құбылыстарға қатынасы, саяси мінез-құлық, саяси дәстүрлер; халықтың саяси санасы мен мінез-құлқының үлгілерін беру тәсілі, саяси мифтер мен стереотиптер, саяси мінез-құлық модельдері, саяси рәміздерді атауға болады.

Ресей ғалымы Александр Ширинянц өз мақаласында саяси мәдениетті «Саясат пен мәдениеттің «синтезі» ретінде олардың механикалық байланысын білдірмейді. Бұл саясатқа да, мәдениетке де тікелей қатысты емес сапалы жаңа әлеуметтік құбылыс. Саясат пен мәдениеттің терең байланысы әлеуметтік мүдделерді түсіну мен іске асыруда жатыр» – деп түсіндіреді [5]. Саяси мәдениет адамдардың мінез-құлқына және әртүрлі ұйымдардың қызметіне, олардың тәрбиесіне, ішкі және халықаралық саясат құбылыстарына, саяси көшбасшыларды бағалауға, адамның саяси позициядағы орнын анықтауға әсер етеді.

Саяси ғылымда саяси мәдениеттің бірыңғай концепциясы жоқ. Саяси

мәдениет теориясы – белгілі бір саяси жүйе шеңберіндегі жеке адамдар мен топтардың көзқарастарын, құндылықтарын, сенімдері мен мінез-құлқын зерттейтін саясаттану саласы. Ол осы мәдени факторлардың саяси қатысуға, шешім қабылдауға және саясат нәтижелеріне қалай әсер ететінін түсінуге бағытталған. Орыс ғалымы Н.Л. Подвойскаяның ғылыми мақаласында саяси мәдениет концепциясының тарихи қалыптасуына қысқаша шолу жасалған [3].

Әр түрлі ғалымдар саяси мәдениеттің түрлі жіктелуін ұсынды. Ең танымал типологиялардың бірі саяси мәдениеттің үш түрін анықтаған Габриэль Алмонд пен Сидней Вербаға тиесілі. Г. Алмонд пен С. Верба өз зерттеулерінде саяси мәдениеттің бірнеше негізгі түрлерін ажыратады [6].

1. Қатысу мәдениеті: Азаматтардың саяси өмірге белсенді қатысуымен, саяси белсенділіктің жоғары деңгейімен және қоғамдық істерге қызығушылығымен сипатталатын мәдениет.

2. Бодандық мәдениет: Азаматтар қоғамдық өмірге қатысудан гөрі жеке мүдделер мен өз пікірлерін білдіруге бағытталған мәдениет.

3. Патриархалдық мәдениет: Дәстүрлі әдет-ғұрыптарды, нормалар мен құндылықтарды сақтауға, сондай-ақ биліктің беделіне негізделген мәдениет.

Г. Алмонд пен С. Вербаның жұмысы азаматтардың саяси мәдениетінің қазіргі түсінігіне және оның демократиясының қалыптасуы мен дамуындағы рөліне айтарлықтай әсер етті.

Әр түрлі елдердің мәдениеті алуан түрлі екендігі және олардың өзара байланысы американдық саясаттанушы және әлеуметтанушы ғалым С. Хантингтонның «Өркениеттер қақтығысы» жұмысында егжей-тегжейлі баяндалады. Бұл жұмыста бүкіл әлемді өркениет тұрғысында бөліп қарайды. Әр елдің мәдениетінің дамуы, ерекшеліктеріне сәйкес саяси мәдениеті қалыптасады деген тұжырым жасауға болады [7]. Одан бөлек, Хантингтон өзінің «Саяси бұйрықтар мен саяси жүйелер» атты еңбегінде саяси мәдениеттердегі айырмашылықтарды қарастырады және олардың саяси жүйелердің қалыптасуы мен жұмыс істеуі үшін маңыздылығын

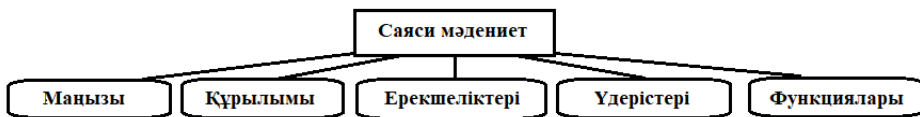
атап көрсетеді. Ол саяси мәдениеттердің бірнеше түрін – қатысудың, сәйкестіктің және субъективтіліктің саяси мәдениеті деп ажыратады. Хантингтон сонымен қатар мәдени факторлардың демократия мен мемлекеттік институттардың дамуына әсерін талқылайды. Ол саяси мәдениеттердің түрлері әртүрлі қоғамдардағы демократияны шоғырландыру үшін азды-көпті қолайлы болуы мүмкін екенін атап көрсетеді. Оның жұмысы саясат пен мемлекеттік құрылымдағы мәдени факторлардың маңыздылығын зерттейді, бұл әртүрлі мәдени аспектілердің саяси жүйелерге және олардың тиімділігіне қалай әсер ететінін түсінуге көмектеседі [8].

Белгілі бір қоғамда үстемдік ететін саяси мәдениеттің пайда болуы негізінен екі жұп құндылықтардың үйлесуіне, өзара әрекеттесуіне байланысты: біріншіден, тәртіп (әлеуметтік жүйенің тұрақтылығын сақтауға бағытталған субъект) және даму (оның күш-жігерін әлеуметтік өзгерістерді қамтамасыз етуге бағыттау); екіншіден, теңдік (қоғам әр адамға бірдей өмір сүру мүмкіндігін жасай алатын кезде) және еркіндік (саясаттың негізгі мақсаты жеке тұлғаның қызметінен шектеулерді алып тастау) болып саналады.

Саяси мәдениетті зерттеу барысында оның басқа да саяси компоненттермен байланысын анықтау, атап айтқанда саяси жүйелермен байланысын анықтау

қажеттілігі туады. Әртүрлі қоғамдардағы саяси мәдениет пен саяси жүйе арасындағы байланысқа бағытталған жұмыстың бірі Л.В. Пайдың «Саяси мәдениет және саяси даму» [9] жұмысын атап айтуға болады. Ол саяси мәдениетті азаматтар мен саяси жүйе арасындағы қарым-қатынасты анық-тайтын құндылықтар, сенімдер, әдет-ғұрыптар мен нормалардың жиынтығы ретінде қарастырады. Люциан Пай саяси мәдениет пен саяси құрылым арасындағы байланысты анықтауға тырысты. Ол: «Егер саяси мәдениет тұжырымдамасын тиімді пайдалану қажет болса, онда оны құрылымдық талдаумен толықтыру қажет, бірақ қиындық-саяси құрылымдарды бір жағынан саяси мәдениеттің көрінісі ретінде қарастыруға болады, ал екінші жағынан олар саяси мәдениетті қалыптастыратын «деректерді» құрайды» деп жазады [9]. Сонымен қатар саяси мәдениетке және саяси жүйенің өзгерістерге бейім-делу қабілетіне қатысты «саяси тұрақтылық» тұжырымдамасы беріледі. Ол әртүрлі елдердегі саяси мәдениеттің тұрақтылығына ықпал ететін немесе кедергі болатын әртүрлі факторларды талдайды. Саяси мәдениетті теориялық-әдіснамалық талдауы оның маңызын, құрылымын, ерекшеліктерін, үдерістерін және функцияларын зерттеуді қамтиды (1 сурет).

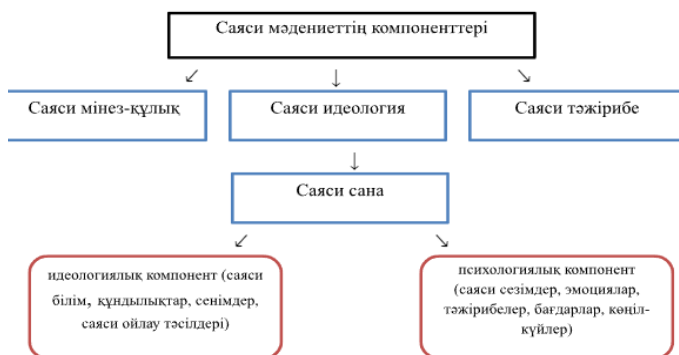
Саяси мәдениеттің маңыздылығы қоғамның қалыптасуында және оның дамуында болып табылады. Адам мен

1-сурет. Саяси мәдениетті талдау үлгісі

қоғамның ең күрделі, саяси қатынастар саласындағы интеллектуалды және эмоционалды даму деңгейін сипаттай отырып, саяси білімді игерудің сапасы мен тереңдігінен туындайды және оның нәтижесі қоғамдық қатынастарды өзгерту қызметі болып табылады. Саяси мәдениеттің маңыздылығы – бұл азаматтық рухпен сананы қалыптастыруға көмектеседі, азаматтар арасындағы ынтымақтастық пен сенімділікті қамтамасыз етеді және демократиялық институттар мен процестердің дамуына ықпал етеді. Оксфорд анықтамалығы

бойынша «саяси мәдениет» - саясатта нуда қоғамның жекелеген мүшелерінің терең сенімдерін, құндылықтарын және саясатқа қатынасын сипаттау үшін қолданылатын ұғым [10]. Бұл жалпы нанымдар адамдардың өздерінің саяси жүйесін түсінуін және онымен қарым-қатынасын қалыптастырады. Алмондтың жұмысында: «Саяси мәдениет теория емес. Бұл ұғым теорияны құруда қолдануға болатын айнымалылар жиынтығын білдіреді. Психологиялық фактордың объективті арқылы қарастырылған саяси мәдениет ұғымы саясатта

2-сурет. Саяси мәдениеттің компоненттері

не болып жатқанын түсіндіруге мүмкіндік береді» - делінген [6].

Саяси мәдениеттің компоненттеріне – саяси мінез-құлық, идеология, тәжірибе, сана жатады (2 сурет).

Саяси білімді «саяси мәдениет» ұғымында басты идеологиялық компонент ретінде қарастыруға болады. Саяси білім азаматтардың белсенділігіне әсер ететіні белгілі. Дэвид Истон азаматтардың саяси жүйе, саяси құндылықтар және адамдар нені мақсат ететінін білсе ғана саясатта ортақ пікірге келе алады деп санайды [11]. Саяси білімі жоғары адамдар көбінесе саяси мәселелерге көбірек қызығушылық танытып, сайлауға, қоғамдық қозғалыстарға және саяси процесстерге қатысады. Азаматтардың саяси білімі олардың саяси сенімдері мен құндылықтарының қалыптасуында маңызды рөл атқарады. Саяси сенім - көбінесе адамдардың саясат саласында ұстанатын сенімдері мен мұраттарын білдіреді. Ол белгілі бір саяси жүйелерге, идеологияларға, партияларға немесе көшбасшыларға сенуді қамтуы мүмкін. Саяси сенім жеке тәжірибе, білім, мәдени және тарихи факторлар, сенімдер мен құндылықтар сияқты әртүрлі факторларға негізделеді [12]. Жалпы саяси сенім негізіне саяси идеологияларды жатқызуға болады.

Саяси идеология – үкіметтің, экономикалық саясаттың және қоғамдық құндылықтардың рөліне қатысты жеке тұлғаның сенімдерінің кең жүйесін көрсетеді. Жалпы қазіргі әлемдегі идеологияларға либерализм, консерватизм, социализм және басқалар жатады.

Әлемде ең көп таралған негізгі идеологияларды атап өтетін болсақ:

1. Либерализм: жеке адамның бас бостандығын бағалап, оны үкімет пен қоғамның араласуынан қорғайды.

2. Консерватизм: дәстүр, әдет-ғұрыптар мен мәдени нормаларды бағалап, тәртіп пен тұрақтылықты сақтайтын үкіметті қолдайды.

3. Социализм: табыс теңсіздігіне жол бермеу мақсатында мемлекеттік ресурстарды ұжымдық иеленуді және байлықты бөлуді жақтайды.

4. Фашизм: шектен шыққан ұлтшылдықпен, орталықтандырылған билікпен және келіспеушілікті басумен сипатталатын авторитарлық идеология.

Саясат туралы кеңірек білімі бар адамдар әртүрлі саяси мәселелерге әртүрлі және ақпараттандырылған көзқарастарға ие болады. Сондай-ақ, саяси білім деңгейі адамдардың үкімет, парламент және саяси партиялар сияқты саяси институттарды қабылдауына әсер етеді. Білімі жоғары адамдар саяси институттар мен олардың қызметіне сын көзбен қарай алады. Сәйкесінше, саяси білімі төмен азаматтар кез-келген фейк ақпараттарға сену, саяси пропагандаға ілесу, мемлекеттік институттарға сыни көзқараспен қарай алмау немесе мүлдем бейжай қарауға бейім болады. Осылайша, саяси білімді қоғамның саяси мәдениетін, сондай-ақ жеке тұлғалардың саяси мінез-құлқы мен бағдарларын қалыптастыратын және әсер ететін маңызды фактор ретінде қарастыруға болады.

Саяси мәдениет - білімді, тәжірибені жинақтау мен бекітудің және оларды практикалық қызмет пен мінез-құлықта сапалы жүзеге асырудың бірыңғай процесі. Саяси мәдениеттің қалыптасуы

іс жүзінде жеке тұлғаны байытудың күрделі процесі болып табылады, онда жеке мәдениеттің қалыптасуы мен интеллект сапасының қалыптасуы қиылысады. Интеллект өз негізінде адамның өмір салтын, мінез-құлқын және іс-әрекетін бағдарлауда көрінетін білім, тәрбие мен мәдениеттің бірлігін білдіреді. Алайда, саяси мәдениетті тек білім беру немесе зияткерлік деңгеймен сәйкестендіру дұрыс емес. Саяси білімді саяси әлеуметтену процесінің маңызды бөлігі ретінде қарастыруға болады.

Саяси әлеуметтену – саяси жүйенің тұрақтылығын қамтамасыз ететін саяси мәдениетті қалыптастырудың негізгі тетігі болып табылады. Ол отбасының, білімнің, бұқаралық ақпарат құралдарының және басқа да әлеуметтік институттардың саяси көзқарастарды қалыптастырудағы рөлін қамтиды [13]. Саяси әлеуметтену барысында саяси мәдениеттің қалыптасуы отбасында басталады, өйткені жастардың әртүрлі саяси құбылыстар мен оқиғаларды түсінуінің сипаты мен сенімділігі көбінесе оның ата-анасының саяси мәдениетінің деңгейімен және оның отбасында үстемдік ететін саяси көзқарастар мен бағдарлармен анықталады. Бұл процесс орта және жоғары оқу орындарында жалғасады [14]. Яғни, адамның саяси көзқарасының қалыптасуына оның араласатын ортасы мен жеке қарым-қатынасы әсер етеді деген қорытындыға келуге болады. Қазіргі ақпараттық қоғамда азаматтардың саяси бағдарларын қалыптастыруда интернет-ресурстар мен әлеуметтік желілер ерекше рөл атқарады. Саяси әлеуметтену процесін саяси білім беру арқылы жүргізуді қамтамасыз ететін саясаттанушылар және саяси технологияларды зерттеуші ғалымдар болып саналады.

Әзірбайжан елінің зерттеушісі Эфендиева Саадат Меджидқызы өзінің ғылыми мақаласында «Саяси әлеуметтенудің негізгі функциясы - адамның саясатқа деген қызығушылығы және саяси салада белгілі бір лауазымды атқаруы. Күнделікті өмірге қатысатын және басқа адамдармен қарым-қатынас кезінде қоғамның әрбір мүшесі әлеуметтену процесінің субъектісіне айналады» деген тұжырым жасайды [4].

Саяси мәдениетті толыққанды түсіну

үшін оның психологиялық компоненттерін де атап өту қажет. Мысалы, азаматтық борыш – азаматтардың өз қоғамдастығы мен еліне қатысты жауапкершілік пен міндеттеме сезімін білдіреді. Бұл көбінесе саяси мінез-құлыққа және азаматтық іс-шараларға қатысуға дайын болуға әсер етеді. Азаматтық борыш сезімі саяси белсенділіктің бір бөлігі ретінде қарастырылады. Қоғамдағы азаматтық борыш деңгейі неғұрлым жоғары болса, азаматтардың саяси процестерге, қоғамдық қозғалыстарға, еріктілер қызметіне және азаматтық белсенділіктің басқа түрлеріне белсенді қатысу ықтималдығы соғұрлым жоғары болады.

Ұлттық бірегейлік немесе патриотизм сезімі жеке адамдардың өз ұлтына деген эмоционалды байланысы мен адалдығын көрсетеді. Бұл саяси көзқа-растар мен мінез-құлыққа әсер етуі мүмкін. Яғни, психологиялық тұрғыда саяси көзқарасқа әсер ететін патриотизм сезімі - әрбір азаматтың мемлекеттің саясатына бейжай қарамай, оның азаматтық және саяси өміріне белсенді ат салысуына ықпал етеді. Бұл компонентке қарама-қарсы ұғым ретінде саяси алшақтау ұғымы бола алады. Ол азаматтың саяси жүйеден алшақтау сезімін білдіріп, оның жоғары деңгейі – делимитацияға және саяси қатысудың төмен деңгейіне әкелуі мүмкін.

Саяси толеранттылық – жекелеген азаматтардың бір-бірлерінің пікірлері мен құқықтарын қабылдауға және төзімділікке дайындығын өлшейді. Бұл әртүрлі және плюралистік қоғамдардың жұмыс істеуі үшін өте маңызды.

Билікке деген көзқарас – бұл жеке тұлғалардың беделді тұлғаларға қатынасын және үкімет әрекеттерінің заңдылығын өлшейді. Бұл заңның үстемдігін және үкіметтің азаматтардың қажеттіліктеріне жауап беруін қабылдауды қамтиды.

Бұл ұғымдар бір-бірімен байланысты және саяси мәдениет көбінесе белгілі бір қоғамдағы саяси ландшафтты қалай қалыптастыратынын түсіну үшін осы факторлардың жиынтығымен зерттеледі. Зерттеушілер әртүрлі мемлекеттегі азаматтардың жоғарыда аталған факторларын бағалау және талдау үшін сауалнамалар, сұхбаттар жүргізу және бақылау әдістерін пайдаланады.

Саяси мәдениет қоғамдық сананың

элементтері мен құбылыстарын және кеңірек айтқанда, қоғамдық - саяси институттармен және саяси процестермен байланысты және мемлекеттік және саяси институттардың формаларына, қалыптасуына, жұмыс істеуіне және дамуына айтарлықтай әсер ететін белгілі бір елдің рухани мәдениетін қамтиды [15]. Сондай-ақ, олар жалпы саяси процеске және жалпы халықтың саяси мінез-құлқына мән мен бағыт береді.

Саяси мәдениеттің ерекшеліктері саяси процестердің сипатын және саяси жүйенің тұрақтылығын анықтайды. Бұл ерекшеліктерді түсіну белгілі бір қоғамның саяси өмірін талдау, саяси өзгерістерді болжау және саяси даму стратегияларын әзірлеу үшін маңызды. Саяси мәдениет

1-кесте. Саяси мәдениеттің функциялары

Функциялары	Анықтамасы
Танымдық	азаматтардың қажетті қоғамдық-саяси білімдерін, көзқарастарын, сенімдері мен саяси құзыреттілігін қалыптастыру
Интегративті	қолданыстағы саяси жүйе мен қоғам сайлаған саяси жүйе шеңберінде Келісімге қол жеткізу, белгілі бір әлеуметтік маңызды мақсаттарға жету үшін күш-жігерді біріктіру
Коммуникативті	саяси процеске қатысушылар арасында байланыс орнату, сондай-ақ саяси мәдениеттің элементтерін ұрпақтан-ұрпаққа жеткізу, саяси тәжірибені жинақтау
Реттеуші	қоғамдық санада қажетті саяси құндылықтарды, көзқарастарды, мотивтерді, мақсаттар мен мінез-құлық нормаларын бекіту
Тәрбие	азаматтарда саяси сана мен саяси қызмет дағдыларын қалыптастыру
Нормативтік	құндылық-қоғамдық санада қажетті саяси құндылықтарды, көзқарастарды, мақсаттарды, мотивтер мен мінез-құлық нормаларын қалыптастыру және бекіту
Әлеуметтендіру	өз құқықтарын жүзеге асыруға мүмкіндік беретін белгілі бір саяси дағдыларды қалыптастыру

Саяси мәдениеттің тұжырымдамалық аспектілеріне ең алдымен елдің тарихи оқиғалары, дәстүрлер және қоғамның тәжірибесінің әсерінен қалыптасатын саяси мәдениетін атауға болады. Белгілі бір дәрежеде саяси мәдениет бүгінде халықтың тарихи өткенінің көрінісі және оның қалыптасуына бірқатар факторлар әсер етеді. Ол факторларға елдің әлеуметтік-экономикалық даму деңгейі, географиялық орналасуы, этникалық, діни және қоғам өмірінің басқа аспектілерін жатқызуға болады. Саяси мәдениеттің қалыптасуы ұлттық және тарихи өткенмен, қоғамның қазіргі рухани мәдениетімен, ұлттық сипатымен, ұлттық-психологиялық діни көзқарастарымен, дәстүрлерімен, әдет-ғұрыптарымен, әлеуметтік-мәдени факторлармен тікелей байланысты. Мыса-

қазіргі саяси шындықты ғана емес, сонымен бірге әр қоғамның бірегей саяси сәйкестігін қалыптастыратын терең тарихи, әлеуметтік және мәдени тамырларды көрсетеді.

Саяси мәдениеттегі қазіргі тенденциялар жаһандық және жергілікті контексте болып жатқан терең өзгерістерді көрсетеді. Бұл трендтер цифрлық технологиялардың маңыздылығын, жеке тұлғаның, экологиялық сананың және азаматтық қоғамның өсіп келе жатқан рөлін көрсетеді. Бұл тенденцияларды түсіну ағымдағы және болашақ саяси процестерді талдау үшін, сондай-ақ саяси өмірдегі жаңа қиындықтар мен мүмкіндіктерге бейімделу стратегияларын әзірлеу үшін маңызды.

лы, тарихи тәжірибе саяси мәдениеттің сапасын анықтайды. Мұнда тарихи оқиғалар – ұлт-азаттық соғыстар, революциялар, дағдарыстар және т. б. ерекше рөл атқарады [16].

«Қазақстанның саяси жүйесінің эволюциясы» монографиясының авторлары Нысанбаев А., Машан М., Мурзалин Ж., Тулегулов А. корпоративтілікке елдегі саяси процеске тікелей әсер ететін ұлттық сипаттағы дәстүрлі қасиет ретінде назар аударады. Олар корпоративтілікті оның қазақ қоғамындағы рулық байланыстар негізінде билік құрылымдарын қалыптастыруға ықпалы тұрғысынан қарастырады. Бастапқыда бұл құбылыс мемлекеттік аппарат шеңберінде маңызды болды, онда белгілі бір түрге жату мансаптық мүдделерді көздейтін топтар құру мүмкіндігі ретінде қарастырылды [17].

Саяси мәдениеттің қазіргі концепциялары

Қазіргі заман түбегейлі өзгеше саяси мәдениет пен мемлекеттік дәстүрлердің пайда болуымен ерекшеленеді.

Рональд Инглехарттың [18] саяси және мәдени ғылымның ғылыми дискурсына енгізген постматериализм ұғымы жоғары дамыған қоғамдардың құндылықтар жүйесінің түбегейлі өзгеруін білдіреді. Қауымдастықтың айқын иерархиялық құрылымы, ер адам негізгі асыраушы және шешім қабылдаушы болып табылатын отбасы, материалдық қауіпсіздік, оның шешімдеріне әсер ету мүмкіндігі өте шектеулі үкіметке бағыну және терең діндарлық сияқты дәстүрлі тәртіпке сәйкес келетін құндылықтар жаңа құндылықтарға жол берді. Бұл жаңа құндылықтар сөз бостандығы, саяси істерге қатысу мүмкіндігі, білім беру және мамандандыру арқылы өмір сүру сапасын жақсарту және жыныстардың теңдігі туралы пікірталастардың негізін қалады [17]. Өз зерттеулерінде Инглехарт әлеуметтік және мәдени өзгерістерді басқаратын заңдылықтарды анықтады және ең бастысы, ол бұл өзгерістер процестерін саяси саламен байланыстырды.

Инглехарттың пікірінше, постматериалистік көзқарас келесі аспектілерге бағытталған:

1. партисипативті демократияны құруға ықпал ететін жағдайлар;
2. азаматтық қозғалыстар мен бастамаларды жандандыру;
3. қоршаған ортаны қорғау;
4. азшылықтардың, соның ішінде жыныстық азшылықтардың құқықтары;
5. әйелдердің құқықтары, соның ішінде түсік жасату құқығы;
6. экономикалық және әлеуметтік саладағы индивидуализм;
7. әл-ауқатты мемлекеттің алғышарттарын қарастыру [18].

Дәстүрлі қоғамға тән мемлекеттік билік пен халық арасындағы қатынастардағы артықшылық пен теңдік философиясы қазіргі дәуірде мемлекеттік билік пен оның заңды қайнар көзі - халық арасындағы өзара тәуелділік пен серіктестік тұжырымдамасына жол береді. Саяси билік азаматтық қоғамнан оқшауланған иеліктен шығарылған және

автономды институт болуды тоқтатты. Нәтижесінде демократиялық есеп беру және биліктің халық алдындағы жауапкершілігі қағидаттарынан егізделген либералды саяси және мәдени парадигма қалыптасады. Бұл жаңа координаттар жүйесінде мемлекеттік билік үстем күш ретінде емес, халықтың қызметшісі ретінде қарастырылып, қоғамдық игіліктер үшін әрекет етуге және егеменді азаматтықтың еркіне бағынуға міндетті болып табылады.

Саяси мәдениеттің қазіргі концепциясының бастауы Г.Алмонд пен С.Вербаның еңбегі болып табылады. «Азаматтық мәдениет: бес елдегі саяси көзқарастар мен демократия» [19] атты кітапта Г. Алмонд пен С.Верба өздерінің саяси мәдениет туралы ойларын құндылық ретінде қарастырып, оларды дәстүрлер және салттар деп бөледі. Бұл еңбекте Америка Құрама Штаттарының, Ұлыбританияның, Германияның, Италияның және Мексиканың саяси мәдениеттері зерттеледі. Ол саяси мәдениет пен демократиялық тұрақтылық арасындағы байланысты зерттейді, азаматтық белсенділік пен демократиялық құндылықтардың маңыздылығын көрсетеді. Бұл жұмыс саяси ғылым үшін бетбұрыс болды, өйткені ол зерттеушілердің назарын көптеген жылдар бойы назардан тыс қалған саяси процестің мүлдем жаңа элементтеріне аударды. Қазіргі уақытта да Г.Алмонд пен С. Вербаның жұмысы саяси мәдениет концепциясының негізі ретінде қарастырылады.

Ертеректен қазіргі уақытқа дейінгі саяси мәдениеттің дамуы - мемлекеттің іштей және сырттай даму процестеріне тікелей байланысты. Себебі, қазіргі дамыған, дамушы және дамымаған мемлекеттердің саяси мәдениеті Г. Алмондтың айқындап берген саяси мәдениеттің үш типіне сәйкестендіруге болады. Дамыған мемлекеттердің саяси мәдениеті белсенді типке жатады, яғни АҚШ, Еуропа елдерін алатын болсақ, халық саяси процестерге ашық түрде қатысып, өз ойларын емін-еркін билікке жеткізіп, қажет болса митинг, акция, байкот жариялауына ешқандай қиындық тудырмайды. Дамушы елдер, мысалы бұрынғы КСРО құрамында болған мемлекеттерде билік транзиті болғандығын ескере отырып,

саяси мәдениеті бодандық деуге болады. Себебі, халық белсенді түрде саяси процестерге қатыспайды, өз мүдделері мен ойын ғана білдірумен шектеледі. Ал саяси мәдениеттің үшінші патриархалық типіне дамымаған мемлекеттерді, мысалы кейбір Африка елдерін атауға болады. Бұл туралы Индонезия зерттеушілері Дви Рианто Джатмико, Хартивинингсик, И Густу Аю Кетут Рахми Хандаяни «Саяси мәдениетті жүзеге асыру және оның саяси дамуында байланысы» атты өз мақалаларында атап өтеді [20]. Дәстүрлі әдет-ғұрыптарды, нормалар мен құндылықтарды сақтауға, сондай-ақ биліктің беделіне негізделген мәдениетті патриархалды саяси мәдениет деп атайды. Сондай-ақ, Полищук И. А. мен Максимишина Т.Н. жұмысында «Қазіргі дәуірдің белсенді мәдениеті постмодерндік дәуірдің мәдениетімен жалғасады. Мемлекеттің құндылығын сезіне алмайтын азаматтар өздеріне жат әлеуметтік ортада өмір сүреді және саяси белсенділік танытудың аса қажеттілігін көрмейді» деген тұжырымға келеді [21].

Саяси мәдениет трансформацияға ұшырау қасиетіне ие болып табылады. Яғни қоғамда болған елеулі оқиғалар, билік транзиті, саяси реформалар жалпы халықтың саяси мәдениетінің өзгеруіне алып келеді. Қазіргі саяси мәдениетте азаматтардың қоғамдық-саяси өмірге қатысуы нақты жағдайға және оның мүдделері үшін маңыздылығына байланысты түрлі толқындармен, маңызды саяси оқиғалармен дамуы ықтимал.

Польшалық ғалым Моника Банас өз еңбегінде «саясат» және «мәдениет» ұғымдарын жеке талдап, одан кейін ғана саяси мәдениет ұғымына түсінік береді. Оның зерттеуі негізінде «саяси мәдениет» - азаматтардың сайлауға қатысу деңгейін, қоғамдық дискурс тілін, азаматтық қоғамды қалыптастыру қажеттілігін (немесе оның жоқтығын), әлеуметтік коммуникациядағы барлық сөйлеу құралдарын, саясаткерлер мен саяси партиялардың имиджін, сондай-ақ дауларды жүргізу және шешу тәсілдерін және т. б. қамтиды [22].

Томас Мейердің пікірінше, «Саяси мәдениет - бұл барлық қоғамдық-саяси институттардың жұмысына негізгі әсер ететін құндылықтардың, пікірлердің,

әдеттердің және ерікті саяси әрекеттердің жиынтығы» [23]. Кристиан Вельцель өз кезегінде, саяси мәдениет концепциясы адаммен байланысты саяси жүйенің элементтерімен бірдей деп қарастыру тенденциясына сәйкес «саяси мәдениет - бұл институттар, құндылықтар, дискурстар, мінез-құлық үлгілері және билік туралы идеялар жүйесі» [2] деп атайды.

Осылайша, саяси мәдениет концепциясын анықтау және оны одан әрі дамыту тек саяси теорияны дамыту үшін ғана емес, сонымен қатар жастар саясаты, саяси әлеуметтену және саяси қатысу стратегияларын әзірлеу мәселелерін шешу үшін де маңызды екендігін байқауға болады.

Қорытынды

Қорыта келе, саяси мәдениетті және оның теориялық және тұжырымдамалық аспектілерін түсіну саяси жүйелер мен процестерді талдау үшін маңызды.

Егер дәстүрлі қоғамда мемлекеттік билік пен халық арасындағы қатынастарда артықшылық пен иеліктен шығару философиясы басым болса, онда қазіргі дәуірде түбегейлі жаңа философия - мемлекеттік билік пен оның қайнар көзі, халық арасындағы өзара тәуелділік пен серіктестік қалыптасты.

Постмодерндік саяси мәдениетте азаматтардың қоғамдық-саяси өмірге қатысуы нақты жағдайға және олардың мүдделері үшін маңыздылығына байланысты дамуы мүмкін.

Саяси мәдениет саяси процестердің сипаты мен бағытын анықтайтын саяси жүйенің маңызды элементі екендігі нақтыланды. Оны зерттеу саяси институттар мен азаматтардың өзара әрекеттесуін, саяси артықшылықтардың қалай қалыптасатынын және әртүрлі қоғамдардағы саяси өмірдің қалай жақсаратынын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Бұл түсінік саяси тұрақтылық пен тұрақсыздықтың тамырын ашуға, саяси жүйелерді демократияландыру мен модернизациялау жолдарын анықтауға және әртүрлі елдер мен аймақтардағы саяси өзгерістердің ықтимал бағыттарын болжауға көмектеседі. Саяси мәдениеттің қалыптасу процестері мен динамикасын жақсы түсіну үшін негізгі теориялық тәсілдер, сонымен

қатар саяси мәдениеттің саяси жүйенің институционалдық аспектілеріне әсерін, оның саяси билікті заңдастырудағы және азаматтарды әлеуметтендірудегі рөлін талдайды. Саяси мәдениетті зерттеу басқаруды оңтайландыру және әлеуметтік тұрақтылық пен үйлесімділікке қол жеткізу үшін маңызды. Саяси мәдениетті түсіну демократияны нығайтуға және қоғамның тұрақты дамуына бағытталған тиімді саяси стратегиялар мен саясатты дамытуға ықпал етеді.

Әдебиеттер тізімі

1 Поснова Т. Особенности формирования политики и культуры молодежи // *Социальная психология*. – М., 2004. – № 6.

2 Christian W. Are levels of democracy affected by mass attitudes? Testing attainment and sustainment effects on democracy // *International Political Science Review*. – 2007. – №28(4). – P. 397-424.

3 Подвойская Н.Л. Политическая культура и ментальные особенности современных американских элит // *Вопросы эпитологии*. – 2020. – №3.

4 Эфендиева С.М. Политическая культура как специфический компонент культурной жизни // *Электронная библиотека БГУ*, 2020. – С. 196.

5 Ширинянц А. Понятие и концепт «политическая культура» // *MOLDOSCOPIE*. – 2010. – №3 (L). – С. 67.

6 Almond G. A., Verba S. The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. – Princeton University Press, 1963.

7 Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М.: Издательство АСТ, 2022. – 640 с.

8 Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – 480 с.

9 Lucian W. Pye. Aspects of Political Development: An Analytic Study // Little, Brown series in comparative politics. – 1966. – P. 205.

10 McLean Iain, McMillan Alistair. The Concise Oxford Dictionary of Politics // *Concise Oxford Dictionary of Politics*. – Oxford University Press, 2009. – P. 599.

11 Easton D. The Child's Political World // *Midwest Journal of Political Science*. – 1962. – Vol. 6. – № 3. – P. 229–246.

12 Sinha N. Political Cognition: The Unconscious Mechanisms Underlying Political Beliefs and Action // *The Psychology of Political Behavior in a Time of Change*. – Springer, Cham. – 2021. – Pp. 235–246.

13 Greenstein F. I. A note on the ambiguity of «Political Socialization»: definitions, criticisms, and strategies of inquiry // *Journal of politics*. – 1970. – Vol. 32. – № 4. – Pp. 969–978.

14 Yeshpanova D.D. Socio-political orientation of the Kazakh youth // *Patriotism in Kazakhstan*. – 2013. – №1(19). – P. 36.

15 Гавров С. Н. Политическая культура // *Социокультурная антропология: история, теория, методология*. Энциклопедический словарь. – М.: Академический проект, Константа, 2012. – С. 733-740.

16 Khalikova S., Nassimova G., Saitova N. & Kamaldinova, A. Determinants of the political culture of Kazakhstan students // *Global Journal on Humanities & Social Sciences*. – 2016. – №4. – Pp. 843-850.

17 Эволюция политической системы Казахстана: в 2-х т. Нысанбаев А., Машан М., Мурзалин Ж., Тулегулов А. – Алматы, Қазақ энциклопедиясы, 2001. – Т. 1. – 351 с.

18 Inglehart R. Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006 // *West European Politics*. – 2008. – Vol. 31. – Pp. 130-146.

19 Almond G., Verba S. The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations. – Princeton, NJ: Princeton University Press, 1963. – 574 p.

20 Dwi Rianto Jatmiko, Hartiwiningsih, I Gusti Ayu Ketut Rachmi Handayani. The Implementation of Political Culture and its Correlation to the Political Development // 3rd International Conference on Globalization of Law and Local Wisdom (ICGLOW 2019) // *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. – 2019. Volume 358. – P. 133-135.

21 Polishchuk I. O., Maksimishyna T. M. Political Culture of The Modern World: Epochal Transformations // *Bulletin of the Yaroslav the wise National Law University*. – 2021. – №3 (50).

22 Banas M. Culture, Politics, Political Culture – Interconnections and Bridges. *Cudzie jazyk a kultura v teorii a proxy*. – Krakow, Warsaw, 2016. – P. 65-84.

23 Thomas M. The Theory of Social Democracy. – Cambridge: Polity, 2007. – P. 175-198.

Transliteration

1 Posnova T. Osobennosti formirovaniya politiki i kul'tury molodjozhi [Features of the Formation of Youth Politics and Culture] // *Social'naja psihologija*. – М., 2004. – № 6. (in Russ)

2 Christian W. Are levels of democracy affected by mass attitudes? Testing attainment and sustainment effects on democracy // *International Political Science Review*. – 2007. – №28(4). – P. 397-424.

3 Podvojskaja N.L. Politicheskaja kul'tura i mental'nye osobennosti sovremennyh amerikanskij elit [Political Culture and Mental Features of Modern American Elites] // *Voprosy jelitologii*. – 2020. – №3. (in Russ)

4 Jefendieva S.M. Politicheskaja kul'tura kak specificheskij komponent kul'turnoj zhizni [Political Culture as a Specific Component of

Cultural Life] // Jelektoronnaja biblioteka BGU, 2020. – С. 196. (in Russ)

5 Shirinjanc A. Ponjatje i koncept «politicheskaja kul'tura» [The Concept and Concept of «Political Culture»] // *MOLDOSCOPIE*. – 2010. – №3 (L). – С. 67. (in Russ)

6 Almond G. A., Verba S. The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. – Princeton University Press, 1963.

7 Hantington S. Stolknovenie civilizacij [The Clash of Civilizations]. – М.: Izdatel'stvo AST, 2022. – 640 s. (in Russ)

8 Hantington S. Politicheskij porjadok v menjajushhihsja obshhestvah [Political Order in Changing Societies]. – М.: Progress-Tradicija, 2004. – 480 s. (in Russ)

9 Lucian W. Pye. Aspects of Political Development: An Analytic Study // Little, Brown series in comparative politics. – 1966. – P. 205.

10 McLean Iain, McMillan Alistair. The Concise Oxford Dictionary of Politics // Concise Oxford Dictionary of Politics. – Oxford University Press, 2009. – P. 599.

11 Easton D. The Child's Political World // *Midwest Journal of Political Science*. – 1962. – Vol. 6. – № 3. – P. 229–246.

12 Sinha N. Political Cognition: The Unconscious Mechanisms Underlying Political Beliefs and Action // The Psychology of Political Behavior in a Time of Change. – Springer, Cham. – 2021. – Pp. 235–246.

13 Greenstein F. I. A note on the ambiguity of «Political Socialization»: definitions, criticisms, and strategies of inquiry // *Journal of politics*. – 1970. – Vol. 32. – № 4. – Pp. 969–978.

14 Yeshpanova D.D. Socio-political orientation of the Kazakh youth // *Patriotism in Kazakhstan*. – 2013. – №1(19). – P. 36.

15 Gavrov S. N. Politicheskaja kul'tura [Po-

litical culture] // Sociokul'turnaja antropologija: istorija, teorija, metodologija. Jenciklopedicheskij slovar'. – М.: Akademicheskij proekt, Konstanta, 2012. – С. 733–740. (in Russ)

16 Khalikova S., Nassimova G., Saitova N. & Kamaldinova, A. Determinants of the political culture of Kazakhstani students // *Global Journal on Humanites & Social Sciences*. – 2016. – №4. – Pp. 843–850.

17 Jevoļjucija politicheskoy sistemy Kazahstana: v 2-h t. Nysanbaev A., Mashan M., Murzalin Zh., Tulegulyan A. – Almaty, Qazaq jenciklopedijasy, 2001. – Т. 1. – 351 с.

18 Inglehart R. Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006 // *West European Politics*. – 2008. – Vol. 31. – Pp. 130–146.

19 Almond G., Verba S. The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations. – Princeton, NJ: Princeton University Press, 1963. – 574 p.

20 Dwi Rianto Jatmiko, Hartiwiningsih, I Gusti Ayu Ketut Rachmi Handayani. The Implementation of Political Culture and its Correlation to the Political Development // 3rd International Conference on Globalization of Law and Local Wisdom (ICGLOW 2019) // *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. – 2019. Volume 358. – P. 133–135.

21 Polishchuk I. O., Maksimishyna T. M. Political Culture of The Modern World: Epochal Transformations // *Bulletin of the Yaroslav the wise National Law University*. – 2021. – №3 (50).

22 Banas M. Culture, Politics, Political Culture – Interconnections and Bridges. Cudzie jazyk a kultura v teorii a proxy. – Krakow, Warsaw, 2016. – P. 65–84.

23 Thomas M. The Theory of Social Democracy. – Cambridge: Polity, 2007. – P. 175–198.

АВТОРЛАР ЖАЙЛЫ АҚПАРАТ

Айгерім Бақытжанқызы Әлішерова PhD докторант, Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы, Қазақстан, email: alisherovva@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0003-4288-5655>

Жеңісбек Мұратбекұлы Төлен қауымдастырылған профессор, PhD, «Тұран» университеті, Алматы, Қазақстан, email: tolen.zh.kz@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-1020-0586>

Айгерім Бақытжанқызы Алишерова PhD докторант, КазНУ имени Аль-Фараби, Алматы, Казахстан, email: alisherovva@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0003-4288-5655>

Жеңісбек Мұратбекұлы Төлен Ассоциированный.профессор, PhD, университет «Тұран», Алматы, Казахстан, email: tolen.zh.kz@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-1020-0586>

Aigerim Bakytzhankyzy Alisherova PhD student, Al-Farabi KazNU, Almaty, Kazakhstan, email: alisherovva@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0003-4288-5655>

Zhengisbek Tolen Associate Professor, PhD, Turan University. Almaty, Kazakhstan, email: tolen.zh.kz@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-1020-0586>